

Małgorzata Kowalezyk-Kmiecińska

POMORSKA KASZTELANIA I GRÓD RACIĄŻ
W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ PISANYCH

Prace badawcze na grodzie kasztelańskim Raciąż koło Tucholi zostały przeprowadzone przez zespół Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego w ramach realizowanego programu badań nad przemianami kulturowymi na Pomorzu Wschodnim na przełomie XIII i XIV w. oraz zagadnienia: człowiek i środowisko w czasie i przestrzeni. Założeniem podjętych działań było prześledzenie w skali mikroregionu zarówno dynamiki, jak i przyczyn zachodzących w tym czasie przemian. Cykl badań objął terytorium XIII-wiecznej kasztelanii raciańskiej wraz z jej stołecznym grodem oraz Tucholę i komturę tucholską jako bezpośredniego po Raciążu kontynuatora władzy administracyjnej badanego regionu.

Jednym z etapów prowadzonych badań było przeprowadzenie m.in. kwerendy XIII-wiecznych przekazów pisanych, mówiących o grodzie i kasztelanii w Raciążu. Dostępne źródła potwierdzają ich istnienie w ramach czasowych 1256-1300.

Raciąż jako gród, kasztelania oraz punkt, przez który przebiegał szlak handlowy, jest kilkakrotnie wzmiankowany w źródłach pisanych zarówno narracyjnych (kroniki, roczniki), jak i aktowych (dokumenty). Wymowa ich wskazuje, iż w XIII w. spełniał rolę ośrodka administracyjnego i obronnego na pograniczu Pomorza i Wielkopolski.

Najstarszym wiarygodnym źródłem¹, mówiącym zarówno o grodzie,

¹ Przez długi czas przyjmowano, iż najstarszą wzmiankę o Raciążu zawierał akt fundacyjny księcia pomorskiego Sambora I dla klasztoru oliwskiego, spisany w Gdańsku 18 III 1178 r. Uważano, iż dotyczył m.in. dziesięcin z Ra-

jak i kasztelanii raciańskiej, jest przekaz z 1256 r., dotyczący prób odbicia przez wojska Przemysława I grodu Nakła, zdobytego przez Mściwuja, syna Świętopełka pomorskiego. Książęta Przemysł, Bolesław i Kazimierz kujawski najechali w odwecie na tereny podległe Świętopełkowi i zdobyli gród kasztelański Raciąż. Opis zdobywania grodu pomorskiego przez Polaków przekazuje kilka źródeł (*Kronika Wielkopolska*, *Rocznik kapituły poznańskiej*, *Rocznik Wielkopolski*, *Kronika Długosza*).

Kronika Wielkopolska podaje: "W roku Pańskim 1256 książę Przemysł z wojskami swoimi i brata swego Bolesława oraz książę Kujaw Kazimierz zeszli się koło Nakła i po naradzie ruszyli na zdobycie grodu Raciąży. Do niego napłynęło z tej kasztelanii dużo ludzi dla ratowania życia i mienia. Gdy wspomniani książęta przyszli pod ten gród, podłożyli ze wszystkich stron ogień i zaczęli obiegać go. Grodzianie nie mogli stawić im oporu wobec wysoko buchających płomieni, a chcieli uniknąć śmierci od ognia, [więc] ci którzy zdołali wyjść, wkroczyli na placówki nieprzyjaciół i dobrowolnie oddali się w niewolę. Wielu jednak nie mogło wyjść i ci, zagarnięci ogniem, okrutnie spłonęli wraz z grodem i znajdującym się tam dobytkiem"². Do tego opisu *Rocznik kapituły poznańskiej* dodaje, iż w ręce księcia Przemysła dostał się kasztelan So-

ciąży. Badania wykazały, iż żaden z zachowanych dokumentów klasztoru oliwskiego nie potwierdza jego związków z Raciążem i okolicami. Lokalizacji owej nazwy należałoby szukać w najbliższym otoczeniu dóbr cystersów oliwskich. Najbardziej przekonujące wydają się tu poglądy J. Czaplewskiego i J. Sporsa, którzy przyjmują, iż nazwa ta oznacza leżące niegdyś pod wsią Domatowo (okolice Pucka) nieistniejące już dziś Jezioro Redzkie, przez które przepływała Reda. Udowodniono, iż w tym rejonie klasztor oliwski miał swoje dobra. Stwierdzono również, iż żadne z nadań Sambora dla tego klasztoru nie wykraczało poza północną część Pomorza Gdańskiego. *Codex Pomeraniae diplomaticus*, wyd. F. W. H a s s e l b a c h, Greifswald 1843, s. 111-112; P. C z a p l e w s k i, *Rezek w przywileju Sambora I dla Oliwy z 1178 r.*, "Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu" 1911/1913, R. II, s. 176; J. S p o r s, *Dokument fundacyjny Sambora I dla Oliwy z roku 1178*, "Studia Źródłoznawcze" 1977, t. XXII, s. 114-115, przyp. II.

² *Kronika Wielkopolska*, wyd. A. G i e y s z t o r, B. K ü r b i s ó w n a, G. L a b u d a, Warszawa 1965, s. 248-249; *Kronika Wielkopolska*, wyd. B. K ü r b i s, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, Seria Nova, t. VIII, Warszawa 1970, s. 103: "Anno itaque Domini Millesimo CCLVI dux Przemisl cum fratribus suis Boleslai et suis exercitibus et cum duce Kazimiro Cuyauie conuenerunt circa Nakel et inito consilio iverunt ad expugnacionem castris Raczans, ad quod multi homines de castellaniam eadem confluerant vite et rerum gracia conservandi. Ad quod venientes duces predicti igne apposito ex omni parte ipsum impugnare ceperunt. Quibus castrenses flam-

kóń, wojski i chorąży³. Interesujący nas przekaz został zanotowany najwcześniej w *Roczniku kapituły poznańskiej*, z niego natomiast pochodzą dane zawarte w *Kronice Wielkopolskiej*⁴. Wiadomością najpóźniejszą i zarazem najmniej wiarygodną jest przekaz Jana Długosza z XV w. oparty na wspomnianych źródłach, a zatem ma on charakter wtórny i nie przedstawia przeto większej wartości⁵.

Nazwa Raciąż w znanych edycjach interesującej nas wiadomości występuje w dwojakiej wersji: jako *Racians* i *Raczens-Raciansch*. Wszystkie zgodnie podają, iż Raciąż jest grodem (*castrum*) pomorskim. Istnieje pewna rozbieżność źródeł w miejscu, w którym mowa o obleganym grodzie jako o centrum kasztelanii i wziętym przez Polaków do niewoli kasztelanie.

Niewiele późniejsza od tych wydarzeń *Kronika Wielkopolska* podaje, iż w Raciążu licznie schronili się ludzie z tej kasztelanii dla ocalenia życia i mienia. Natomiast *Rocznik kapituły poznańskiej* nie podaje terminu *castellania*, lecz dodaje, iż z płonącego grodu wzięto do niewoli i oddano w ręce Przemysła kasztelana Sokoła (*castellanus Sokol*), wojskiego i chorążego⁶. W tym wypadku jednak rozbieżność relacji źródłowych sugeruje dość wyraź-

ma in altum crescente resistere non valentes et mortis incendium vitare volentes ad stationes hostium, qui poterant exire intraverunt et se ultro-nee captivitati subdiderunt vite beneficium affectantes. Multi tamen exire non valuerunt et hii cum castris et rebus in eodem existentibus per ignem occupati crudeliter sunt exusti".

³ *Rocznik kapituły poznańskiej*, wyd. B. K ü r b i s, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, Seria Nova, t. VI, Warszawa 1962, zap. 73, s. 36: "Et cum Poloni videbant iam Pomoranos esse desperatos, irruerunt in ignem et quotquot poterant rapere de igne viros et mulieres ac parvulos rapuerunt. Inter quos fuerunt capti castellanus Sokol, tribunus, vexillifer et traditi in manus ducis Premislonis. Res autem predictorum hominum quedam sunt exuste, quedam per Polonos rapte, quas nondum ignis occupaverat. Ibidem multi fuerunt homines magni et parvi exusti et multa substantia eorum. Fugerant autem in prefatum castrum multi Pomorani cum pueris suis et rebus ob timorem Polonorum".

⁴ B. K ü r b i s ó w n a, *Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1959, s. 69 i n.

⁵ J. D ł u g o s s i, *Annales seu Cronicae enaliti Regni Poloniae*, Liber 7-8, Warszawa 1975, s. 103.

⁶ Kasztelan Sokol nie jest znany z innych źródeł. Wykonywał swoje funkcje posługując się podległymi mu urzędnikami. Wymieniony w zapisie chorąży (*vexillifer*) sprawiał rycerstwo i prowadził je do kasztelana, a wojski (*tribunus*) zastępował kasztelana w sprawach wojskowych. J. B a r d a c h, *Historia państwa i prawa Polski*, t. I, Warszawa 1964, s. 255.

nie, iż Raciąż był zapewne stolicą kasztelanii, na co wskazywać może zwrot "castri Raczans, ad quod multi homines de castellaniam..."⁷.

Dalsza informacja o kasztelanie Sokole sugeruje z logicznego punktu widzenia interpretacji źródeł, iż tenże Sokół był kasztelanem raciąskim, choć można tu wysunąć zastrzeżenia, iż nie jest to wyrażone *explicite* i w związku z tym istnieje możliwość, że Sokół był kasztelanem innej kasztelanii, który znalazł schronienie w Raciążu. Podkreślam, iż moim zdaniem jest to mniej prawdopodobne niż pierwsza wskazana możliwość, aczkolwiek wykluczyć całkowicie drugiej nie można. Nie wpływa to jednak na osłabienie argumentacji przyjmującej, iż Raciąż był stolicą kasztelanii w drugiej połowie XIII w. Mógł pełnić też rolę punktu obronnego (strażniczego) leżącej niedaleko granicy Pomorza z Wielkopolską. Ze względu na stosunkowo bliskie położenie grodu od Nakła również wydaje się zasadne podjęcie przez Polaków wyprawy na ten ośrodek pomorskiej władzy terytorialnej.

Cytowane już źródła podają jeszcze jedną informację, mówiącą pośrednio o grodzie w Raciążu przy okazji opisów sporów pomiędzy Świętopełkiem a Przemysłem. I tak w przekazie z 1256 r. o oblężeniu nowego grodu Nakła kronika mówi o wzmożonej sile Pomorzanie w odwecie za spalenie grodu Raciąża i ludzi, którzy zginęli podczas jego pożaru⁸. Na podstawie tej wiadomości można pośrednio wnioskować, iż w raciąskim grodzie mógł stacjonować kasztelan wraz z załogą, a z opisów zdobywania grodu przez wojska Przemysła jasno wynika, iż posiadał on umocnienia obronne i był dobrze strzeżony.

O tym, że Raciąż był grodem warownym, świadczyć może także wiadomość pochodząca z 1271 r., a dotycząca zatargu o zwierzchnictwo między synami Świętopełka II - tj. Warcisławem II i Mściwujem II - w wyniku którego przyjmuje się, że drugi z nich był więziony przez brata w Raciążu⁹. Warcisław porozumiał się z nie-

⁷ *Kronika Wielkopolska...*, s. 103.

⁸ *Ibidem*, s. 104; *Rocznik kapituły...*, zap. 74, s. 36. "Pomorani vero viri tanquam fortissimi et propter axustionem castri Raczans et hominum in eodem peremptorum nimium provocati predictum castellum impugnaverunt".

⁹ *Cronica Olivensis*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. VI, Kraków

zadowoloną z rządów Mściwuja częścią rycerstwa dzielnicy świeckiej i przy ich pomocy pojmał brata oraz uwięził go w Raciążu, gdzie Mściwuj miał też prawdopodobnie swoich przeciwników. Stąd jednak po pewnym czasie został uwolniony przez przychylną mu grupę rycerzy, którzy wraz z margrabiami brandenburskimi dopomogli mu w zajęciu Gdańska i wygnaniu Warcisława.

Pozostaje jeszcze omówić nazwę samego Raciąża występującą w tym dokumencie. Pięć jego edycji opisuje to wydarzenie, w tym trzy podają z nazwy miejsce uwięzienia Mściwuja¹⁰. Brzmi ona prawie identycznie jak nazwa *Redzk* z dokumentu Sambora I z 1178 r. identyfikowana z Jeziorem Redzkim koło Domatowa. Można by wnieść, iż Mściwuja więziono nie w Raciążu, lecz w okolicach Domatowa. Jednak do chwili obecnej nie udało się stwierdzić istnienia grodu w okolicy Jeziora Redzkiego, a mało prawdopodobne wydaje się więzienie Mściwuja w nieobwarowanym miejscu. Kwestią miejsca uwięzienia Mściwuja zajmuje się K. Zielińska, opowiadając się za poglądami L. Quandta, M. Perlbacha i S. Kujota, że *Redzk* w kronice oznaczać może Raciąż pod Tucholą¹¹.

Według autorki fakt więzienia Mściwuja w jego dzielnicy wskazywać może, iż Warcisław pewien ostatecznego zwycięstwa nad bratem nie bał się osadzić go na nowo zdobytym przez siebie terytorium. Prawdopodobnie wśród możnowładztwa w dzielnicy brata miał także swoich zwolenników.

Ponieważ zapis *Redzk* powtarza się dwukrotnie w źródłach oliwskich (1178, 1271), a identyfikacja pierwszego z nich nie wska-

1893 (reedycja 1961), s. 313-314; *Tabula Prima Fundatorum*, [w:] *ibidem*, s. 355; Dlugos si, *Annales seu Cronicae...*, s. 171 (omyłkowo podaje o więzieniu w Raciążu Warcisława, a nie Mściwuja). "Iste post se duos reliquit filios Mystvugium seniozem et Wardzlaum iuniozem, quem Pomerani primo in dominum habere voluerunt et ideo auxilio eorum Wardzlaus fratrem cepit et in Redzk eum tenuit vinculatam. Postea vero potiores milites Mystvugium liberaverunt et fidelem sibi tunc et deinceps assistenciam facientes, Wardzlaus persequendo de terra Pomerania fugaverunt, qui fugiens in Elbingum ad tempus ibi mansit et recedens inde peregre mortuus est, in Pomeraniam non reversus".

¹⁰ *Cronica Olivensis...*, s. 313-314; *Tabula Prima...*, s. 355; Dlugos si, *Annales seu Cronicae...*, s. 171. Nie podają miejsca uwięzienia Mściwuja II: *Kronika Wielkopolska...*, s. 126; *Rocznik kapituły...*, s. 49.

¹¹ K. Zielińska, *Zjednoczenie Pomorza Gdańskiego z Wielkopolską pod koniec XIII w.*, "Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu" 1968, R. LXXIII, z. 3, s. 23.

zuje na Raciąż, w związku z tym ustalenie miejsca wzięcia Mściwuja II nie należy jeszcze uważać za ostatecznie rozwiązane.

Oprócz wiadomości o grodzie w Raciążu i kasztelanii przekazy pisemne wymieniają Raciąż jako jeden z punktów przepraw leżących przy szlaku handlowym, prowadzącym z głębi kraju na wybrzeże. We wczesnym średnicwieczu Pomorze przecinała sieć dróg handlowych, z których najważniejsze nazywane były: *via magna*, *via mercatorum* i *via marchionis*. Szlaki te łączyły m. in. Gdańsk z Wielkopolską, biegnąc do Brandenburskiej (*via marchionis*). Raciąż był miejscem posiadającym najprawdopodobniej komorę celną przy łączących się w Toninie i Kamieniu drogach *via magna* i *via mercatorum*. Pierwsza z nich znana jest już w 1225 r.¹², a w dokumencie Mściwuja II z 1 X 1273 r. określana jako *via magna*. W tym ostatnim wymieniony jest również Raciąż przy określaniu granic nadawanej wsi Mochle (dziś już nie istniejącej) dla rycerza Chalimirusa (zapewne Chwalimira), której posiadłości mają przebiegać m. in. obok gościńca prowadzącego do Raciąża "usque ad magnam viam, que ducit in Recinz"¹³. Ponieważ szlak ten jest znany już w 1225 r. i przebieg jego nie uległ zmianie do 1273 r., należałoby sądzić, iż w czasie funkcjonowania Raciąża jako grodu kasztelańskiego mógł on pełnić rolę punktu tranzytowego przy tej drodze handlowej.

Kolejnym źródłem wymieniającym nazwę Raciąża jest dokument spisany właśnie na raciąskim grodzie 31 III (środa) 1294 r.¹⁴

¹² *Pommerellisches Urkundenbuch*, wyd. M. P e r l b a c h, Danzig 1882, nr 29, s. 24.

¹³ *Ibidem*, nr 259, s. 210.

¹⁴ *Ibidem*, nr 507, s. 454. "In nomine domini amen. Acta hominum temporaliter diffinita a memoria plerumque dilabuntur, nisi sint scripto vel subscriptione testium perhennata. Proinde noverint universi presentes et posterri hanc paginam inspecturi, quod nos Mestwinus dei gracia dux totius Pomeranie Steffano et Alberto eorumque post eos liberis et legitimis successoribus et heredibus contulimus hereditatem Vitomyn vulgariter dictam aliam eidem coniungentes Chwarsnam nomine imperpetuum possidendam cum agris, cultis et incultis, cum pratis, pascuis, silvis, aquis, nemoribus aquarumque decursibus, molendinis hac prorsus omnibus utilitatibus in terra et super terram, que nunc sunt et postmodum esse poterunt, nunc apparent et postmodum apparere poterunt intra suos terminos et gades, et cum omnibus libertatibus, secundum quas venerabilis pater dominus Wislaus episcopus Wladislaujensis ecclesie tenuit et possedit, contulimus vero eandem transaccionis nomine et commutatione pro quadam hereditate Juskow dicta. Ut autem huiusmodi nostra donacio in perpetuum inviolabiliter perseveret, hanc paginam contulimus nostri sigilli munimine roboratam. Testes autem huius donacionis sunt: Paulus

Prawdopodobnie odbywała się tam wtedy jakaś inspekcja grodu przez Mściwuja II, podczas której dokonano nadania wsi Witomino koło Wejherowa¹⁵. Osoby Stefana i Alberta, których darowizna dotyczy, nie są bliżej określone. Świadcami spisowania aktu w Raciążu były tak znaczne osobistości, jak wojewoda Paulus i kasztelan Stanisław ze Świecia, podkomorzy, podstoli i stolnik z Gdańska oraz wielu innych.

Jak to ustalił S. Kujot¹⁶, jest to ostatnia wzmianka o grodzie w Raciążu. Zanim jednak gród popadł w ruinę, jest jeszcze dwukrotnie o nim mowa w źródłach. Wprawdzie nie mówią one bezpośrednio o grodzie w Raciążu, lecz o kasztelanii raciąskiej, można jednak przyjąć, iż dalsze jej istnienie było związane z funkcjonowaniem naczelnego grodu. Tymi źródłami, które jako ostatnie traktują o kasztelanii raciąskiej, są dokumenty z lat 1299 i 1300.

Akt pierwszy wystawiony 24 VI w Gnieźnie przez Władysława Łokietka mówi o przekazaniu wojewodzie kaliskiemu Mikołajowi Jan-kowiczowi sądownictwa oraz 30 garnców miodu z terenu kasztelanii raciąskiej¹⁷. Dokument ten wskazuje, iż przynosiła ona dochody z sądownictwa oraz świadczyć może o rozwoju bartnictwa w tej okolicy.

Ostatnim dokumentem, który wspomina o kasztelanii raciąskiej, jest akt arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba z dnia 24 IV 1300 r.,

palatinus Sweczensis, Stanislaus castelanus ibidem, Julianus pincerna, Vni-slaus subcamerarius Gdanensis, Bogusla dapifer ibidem, Teodoricus cappellanus curie et alii quam plures viri fidedigni. Actum et datum in R a c e n s feria quarta post Letare anno domini M^oCC^o.XCIII^o.

¹⁵ Dawna wieś, dziś dzielnica Gdyni Witomino. Każdy książę objeżdżał stale swoje włości w celach administracyjno-sądowych. Z listy świadków wynika, że w Raciążu mogła odbywać się jakaś narada, zjazd dostojników świeckich lub odprawianie sądów.

¹⁶ S. K u j o t, *Kasztelania raciąska i ziemia saborska*, "Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu" 1880, R. II, s. 130.

¹⁷ *Pommersches...*, nr 578, s. 517-518: "quod respicientes grata et fidelia servicia, que nobis noster fidelis et dilectus comes Nicolaus Jan-kouicz palatinus Calisiensis exhibuit omni diligencia cum effectu, volentes ipsum racione sue fidelitatis a nobis retributionem recipere, omnia iudicia, que in districtu vel c a s t e l l a n i a d e R a c e n z e ad nostrum dominium spectare videntur et triginta urnas mellis in mellificiis nostris in eodem districtu..." Po zwycięstwie Wacława II Mikołaj, jako stronnik Łokietka, utracił prawa i dochody płynące z tego nadania, zostały one przekazane Piotrowi Święcy z Nowego.

nadającego zakonowi cystersów z Byszewa dziesięciny, m. in. ze wsi Bralewnica wraz ze świeżo zaoranymi polami. Przekaz mówi, iż Bralewnica leży w kasztelanii raciańskiej¹⁸. Źródło to jest pomocne przy ustalaniu przebiegu granicznych wsi południowego krańca kasztelanii opierającego się na rzece Kamionce. Jest również potwierdzeniem tezy, iż kasztelania raciańska swą południową częścią sięgała zarazem granicy Pomorza z Wielkopolską. Wskazuje także na intensyfikację rolnictwa w tej części kasztelanii przez branie nowin pod gospodarkę, co może się łączyć z kolonizacją wiejską.

Z analizy informacji źródłowych wynika, że gród raciański zaczął funkcjonować nie wcześniej jak w pierwszej połowie XIII w., a przestał z końcem tegoż stulecia. Jednakże nie można wykluczyć zarówno wcześniejszego istnienia grodu, jak i późniejszej jego egzystencji. Źródła późniejsze, od 1305 r., mówią już tylko o wsi Raciąż (*villa*) i odnoszą się do osady leżącej około 5 km na południowy wschód od grodziska, natomiast w odniesieniu do grodu panuje absolutne milczenie¹⁹. Stąd prawdopodobne być może przypuszczenie, że w okresie tych pięciu lat gród przestał funkcjonować.

Katedra Archeologii UŁ

¹⁸ *Ibidem*, nr 590, s. 525. "...duas decimas nostras, unam videlicet in castellania retro Nakel, que dicitur Dzedno, secundam vero in castellania de Racz, que Bralewnicza dicitur, ipsis et eorum domui cum novalibus eciam si dividi easdem villas in plures vel aliis pluribusque nominibus ipsas appellari contingeret in futurum, presentibus perpetuo duximus ascribendas..."

¹⁹ *Ibidem*, nr 638, s. 562. Jest to przywilej Wacława II sporządzony w Pradze 19 VII 1305 r., który zatwierdza Piotrowi Święcy posiadanie m. in. wsi Raciąży: "nostrum Karissimum fideli nostro dilecto Petro de Numburk filio Swencze palatini Pomoranie (in ducentis) marcis argenti Pragensis ponderis pro date [...] uxoris sue filie Theoderici iuvenis Spaczmanni villa s Sroczo et Rossins cum villula adiacente dicta Stobno sitas in dicta terra Pomeranie obligasse, ut eas tandiu ipse Petrus teneret, quousque sibi per dictum patrem nostrum eodem ducente (marce solverentur)..." Termin *villa* użyty w dokumencie od połowy XII w. był stosowany w odniesieniu do osady wiejskiej. Określano nim osiedle jednodworcze lub przysiółek. Zob. T. Lalik, *Organizacja sąsiedzkie średniowiecznej wsi polskiej - wieś, opole, parafia*, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" 1976, t. XXIV, s. 440-457; T. Podwińska, *Zmiany form osadnictwa wiejskiego na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 1971, s. 118.

Małgorzata Kowalonyk-Kmiecińska

THE POMERANIAN CASTELLANY AND THE MEDIAEVAL CASTLE OF RACIAŻ
IN THE LIGHT OF WRITTEN SOURCES

Research works of the castellan castle of Raciąż near Tuchola were conducted by the Archaeological Department of University of Łódź. The castellany of Raciąż together with the mediaeval castle and Tuchola and the castle of the Commander of the Teutonic Order were the subjects of investigations. A very precise survey of written sources was one of the stages of conducted studies. On this basis it was stated that the mediaeval castle of Raciąż was existing from the first half till the end of the XIIIth century. However, its earlier or later existence cannot be excluded.